

Ομάδα Σκέψης: Ιστορία & Διεθνείς Σχέσεις

Think Tank Ελληνικού Συλλόγου Αποφοίτων του
London School of Economics and Political Science

Ά κύκλος κειμένων
2013

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ομάδα Σκέψης: Ιστορία & Διεθνείς Σχέσεις

«Άξονες εξορθολογισμού στην άσκηση
Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής μετά την κρίση»

ΣΥΓΓΡΑΦΙΚΗ ΟΜΑΔΑ
Κατερίνα Βουτσινά
Γιώργος Καλπαδάκης
Γιάννης Κεχαγιάρας

ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΗΣ
Γιάννης Κεχαγιάρας

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- 05 Χαιρετισμός – Δρ. Αριστοτέλης Τζιαμπήρης
- 06 Περίληψη
- 07 Πρόλογος
- 08 Ενότητα I: Διαδικασία και προϋποθέσεις εξορθολογισμού της άσκησης Εξωτερικής Πολιτικής
- 11 Ενότητα II: «Στρατηγική 2020»: Άξονες προτεραιοτήτων υπό το πρίσμα της «ήπιας ισχύος»
- 17 Επίλογος
- 18 Βιβλιογραφία

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ

Κυρίες και κύριοι, Αγαπητοί Απόφοιτοι του LSE,

Όπως όλοι γνωρίζουμε, η Ελλάδα διέρχεται εδώ και χρόνια μια βαθιά, επίπονη και πολυ-επίπεδη κρίση.

Κρίση οικονομική, κρίση θεσμική, κρίση πολιτική αλλά και κρίση ηθική.

Σε αυτό το δύσκολο περιβάλλον, η χώρα μας, μας πληγώνει. Και πληγώνει ιδιαίτερα τους νέους-ειδικά αυτούς που είναι καλά μορφωμένοι, γεμάτοι δυνατότητες, όνειρα και φιλοδοξίες. Όμως έχει σημασία να αναλογιστούμε πως αυτή δεν είναι η πρώτη φορά που το σύγχρονο ελληνικό κράτος προσπαθεί να περάσει μέσα από τις Συμπληγάδες μια κρίσης.

Μία σύντομη αναδρομή στη μοντέρνα και σύγχρονη ιστορία θα δείξει ότι έχουμε αντιμετωπίσει πολλαπλές χρεωκοπίες (το 1827, 1843 1893 και 1932), δύο Βαλκανικούς Πολέμους, τη Μικρασιατική Καταστροφή, τον Εθνικό Διχασμό, την Κατοχή που συμπεριλάμβανε θανατηφόρο λοιμό και το ολοκαύτωμα της ελληνικής εβραϊκής κοινότητας, τον Εμφύλιο πόλεμο, αρκετές δικτατορίες και περισσότερα πραξικοπήματα, σειρά επεισοδίων με τη γειτονική Τουρκία και βέβαια τα γεγονότα στην Κύπρο το 1974. Συνεπώς η σημερινή κρίση δεν είναι ούτε πρωτόγνωρη ούτε καν η χειρότερη που έχουμε βιώσει ως λαός.

Πρέπει πάντως να λάβουμε υπόψη ότι η Ελλάδα όχι μόνο κατάφερε να αντιμετωπίσει και να επιβιώσει από την κάθε κρίση, αλλά κατόπιν ακολούθησε πορεία ανόδου και ανάπτυξης. Σήμερα, παραμένουμε χώρα με γεωγραφική θέση «κλειδί,» με ισχυρές συμμαχίες, με ισχυρή θεσμική θωράκιση (ΟΗΕ, Ευρωπαϊκή Ένωση, ευρωζώνη, NATO) αλλά και με εξαιρετικό ανθρώπινο δυναμικό. Το ερώτημα, βέβαια, παραμένει πως θα συντελεστεί η ανάκαμψη. Το βέβαια είναι ότι όπως η κρίση είναι πολυ-επίπεδη, έτσι και η πορεία ανάκαμψης πρέπει και αυτή να είναι πολυ-επίπεδη. Συνεπώς θα πρέπει να περιλάβει και τους τομείς της εξωτερικής πολιτικής και της διπλωματίας.

Ερχόμαστε, λοιπόν, στη σημαντική πρωτοβουλία του Ελληνικού Συλλόγου Αποφοίτων του *London School of Economics* για τη δημιουργία «Ομάδων Σκέψης» (Think Tank). Η πρωτοβουλία αυτή κατορθώνει και συμπυκνώνει τους τρόπους με τους οποίους η χώρα μας πρέπει να αντιμετωπίσει την παρούσα κρίση. Είναι πρωτοβουλία νέων ανθρώπων με υψηλή κατάρτιση και σε αυτούς αναπόφευκτα θα βασιστεί η όποια ανάκαμψη. Είναι μια πρωτοβουλία που δεν περίμενε εντολές η οδηγίες από το κράτος ή από άλλους φορείς. Δεν είναι καθοδηγούμενη από πουθενά παρά μόνο από την έντονη ανησυχία για τα τεκταινόμενα και από την ειλικρινή αίσθηση προσφοράς στον τόπο.

Τέλος, είναι πρωτοβουλία που τολμά να σκεφθεί νέες ιδέες. Οραματίζεται μια καινούργια Υψηλή Στρατηγική για το έτος 2020. Συνειδητοποιεί την ανάγκη για ένα νέο θεσμικό στρατηγικό σχεδιασμό που θα είναι μακροπρόθεσμος και δε θα έχει ορίζοντα τετραετίας (ή και λιγότερο). Η προσέγγιση είναι πρωτίστως ρεαλιστική και ορθολογιστική, με συνεχή έμφαση στο κόστος και όφελος της όποιας κίνησης. Κοιτάει κατάματα της αναδυόμενη Ασία, δεν λησμονεί τη σημασία της Νοτιοανατολικής Ευρώπης και της Ευρωπαϊκής Ένωσης και, εν τέλει, οριοθετεί το ζωτικό χώρο της Ελλάδος. Ορθά δίνει σημασία στην έννοια της ήπιος ισχύος όπου υπάρχει η δυνατότητα να μεγαλοουργήσει η χώρα μας. Συνεπώς δεν αμελείται η οικονομική, δημόσια και πολυμερής διπλωματία. Το αποτέλεσμα είναι μια ολοκληρωμένη πρόταση-προσφορά για μια νέα ελληνική εξωτερική πολιτική.

Ο Ελληνικός Σύλλογος Αποφοίτων του *London School of Economics* πρωτοτυπεί και πρωτοστατεί στην προσπάθεια εθνικής ανάκαμψης. Είμαι βέβαιος ότι για μια ακόμα φορά, οι απόφοιτοι μας θα πρωταγωνιστήσουν στις εξελίξεις.

Δρ. Αριστοτέλης Τζιαμπίρης
Αναπληρωτής Καθηγητής Διεθνών Σχέσεων
Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Πειραιώς

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Υπό τη σκιά της κρίσης στην οποία η Ελλάδα έχει διέλθει σήμερα, καθώς και των δομικών αδυναμιών που αντιμετωπίζει διαχρονικά, θα πρέπει να λαξευτεί ένας συγκροτημένος κεντρικός στρατηγικός σχεδιασμός στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής. Σε αυτό ακριβώς το πλαίσιο προτείνεται η διαμόρφωση της «Στρατηγικής 2020», η οποία οραματίζεται την Ελληνική διπλωματία ως εθνικό εργαλείο και κωδικοποιείται μέσα από μια δέσμη προτάσεων για τον εξορθολογισμό του στρατηγικού σχεδιασμού, με χρονικό ορόσημο το έτος 2020. Συγκεκριμένα, η «Στρατηγική 2020» προτάσσει ως βασικό κορμό του νέου στρατηγικού σχεδιασμού της Ελληνικής εξωτερικής πολιτικής έναν άξονα τριών θεματικών προτεραιοτήτων που σχετίζονται με την ήπια ισχύ: α) της οικονομικής, β) της δημόσιας και γ) της πολυμερούς διπλωματίας, αντίστοιχα. Ταυτόχρονα, το θεματικό τρίπτυχο με επίκεντρο την ήπια ισχύ θα πρέπει να συναρθρωθεί με έναν εξορθολογισμό των γεωγραφικών προτεραιοτήτων της Ελληνικής διπλωματίας με τρεις γεωγραφικές προτεραιότητες στρατηγικής εστίασης α) στην Ανατολική Ασία και τις αναδυόμενες χώρες, β) στην Ελληνική Περιφέρεια, καθώς και γ) στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Ένας εξορθολογισμός του στρατηγικού σχεδιασμού συνεπάγεται σαφώς κι έναν λειτουργικό εξορθολογισμό της Ελληνικής διπλωματίας. Ο τελευταίος αφορά την κατανομή των πόρων της διπλωματίας και φιλοδοξεί να παρωθήσει τους ιθύνοντες να πρωτοστατήσουν αφενός στη μείωση του κόστους των ενεργειών που σχετίζονται με την διπλωματία και, αφετέρου, στη μεγιστοποίηση των οφελών που μπορεί η διπλωματία αυτή να διαχύσει στην ελληνική κοινωνία. Μεταξύ άλλων προτείνεται η τοποθέτηση και θέσπιση στην κορυφή της επιχειρησιακής πυραμίδας της Ελληνικής Διπλωματίας μιας Ειδικής Γραμματείας Στρατηγικού Σχεδιασμού. Παράλληλα, προτείνεται η θέσπιση Υπηρεσίας Δημόσιας Διπλωματίας, η καθιέρωση Επιτελικής Γραμματείας Οικονομικής Διπλωματίας (ή παρεμφερούς θεσμού) και, πιθανώς, μια ενισχυμένη ποιοτικά Γενική Διεύθυνση Πολυμερούς Διπλωματίας (ΕΕ & Διεθνείς Οργανισμοί).

Τέλος, προτείνεται ένας προσαρμοσμένος λειτουργικός εξορθολογισμός τόσο στην επιλογή και στελέχωση του ανθρώπινου δυναμικού της Ελληνικής διπλωματίας (π.χ. μέσα από στοχευμένη στελέχωση –οικονομολόγων, Ασιατολόγων και επικοινωνιολόγων) όσο και στην αξιολόγηση του ανθρώπινου δυναμικού (π.χ. εξορθολογισμένη διπλωματική ανέλιξη βάσει σταθμισμένων κριτηρίων αξιολόγησης με έμφαση στην χειραφέτηση του Έλληνα διπλωμάτη). Να προστεθεί επίσης ότι μέσω της «Στρατηγικής 2020» προτείνεται να εμφυσηθεί μια νέα διάσταση στον τρόπο άσκησης της εξωτερικής πολιτικής, με τη διεύρυνση του φάσματος των ενδιαφερομένων μερών, τόσο σε εθνικό επίπεδο όσο και σε διεθνές επίπεδο. Η ανάμιξη των μη-κρατικών δρώντων και ευρύτερα των φορέων της κοινωνίας των πολιτών, της τοπικής αυτοδιοίκησης, του ακαδημαϊκού στερεώματος και των δημοσίων φορέων συνιστά αναπόσπαστο μέρος της σύγχρονης διπλωματίας. Αυτό προϋποθέτει τη διαμόρφωση ενός γενικότερου στρατηγικού σχεδιασμού με γνώμονα μια *Υψηλή Στρατηγική*, βασικό βραχίονα της οποίας θα πρέπει να αποτελεί ο στρατηγικός σχεδιασμός και οι προτεραιότητες της νέας Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το παρόν άρθρο είναι το πρώτο κείμενο θέσεων, αποτέλεσμα ομαδικής εργασίας των μελών της ομάδας 'Διεθνείς Σχέσεις & Ιστορία', η οποία συστάθηκε την Άνοιξη του 2013 με πρωτοβουλία του Δ.Σ. των Ελλήνων αποφοίτων του London School of Economics and Political Science. Μέσα από τη συγγραφή μιας σειράς από κείμενα θέσης, θέλουμε να συνεισφέρουμε ενεργά στο δημόσιο διάλογο που ήδη διεξάγεται στην Ελλάδα για τους τρόπους με τους οποίους η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική μπορεί να συμβάλει αποφασιστικά στην αντιμετώπιση της Ελληνικής κρίσης.

Μέσα από σειρά συγκεκριμένων θέσεων, υπό τον τίτλο «Στρατηγική 2020», αποσκοπούμε να προβάλουμε μια βάση ρεαλιστικών προτάσεων οι οποίες μπορούν να προσφέρουν το έναυσμα για την άμεση αναδιοργάνωση και τον εξορθολογισμό της Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής στο πλαίσιο μιας *Υψηλής Στρατηγικής* με ορίζοντα το έτος 2020. Το πρώτο κείμενο θέσης παρουσιάζει το κεντρικό πλαίσιο και τους βασικούς άξονες γύρω από τους οποίους θα αναλυθούν τα καίρια ζητήματα, προβλήματα και επικείμενες προτάσεις σχεδιασμού μιας ορθολογικής άσκησης Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής μετά την κρίση.

Θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε το Δ.Σ. του Ελληνικού Συλλόγου Αποφοίτων του LSE, και ιδιαίτερα την Πρόεδρο και τον Αντιπρόεδρο, για την ευκαιρία που μας έδωσαν να συμμετάσχουμε με το πρώτο κείμενο θέσεων μας στον γενικότερο δημόσιο διάλογο στην Ελλάδα.

ΕΝΟΤΗΤΑ I: ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΚΑΙ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΕΞΟΡΘΟΛΟΓΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΑΣΚΗΣΗΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Παρούσα φάση & στρατηγικός σχεδιασμός

Δεδομένων των οικονομικών και τεχνικών αδυναμιών της Ελλάδας αυτήν την ιστορική περίοδο, η Εξωτερική Πολιτική διανύει μια ιδιαίτερα κρίσιμη καμπή. Είναι ενδεικτική η συζήτηση που λαμβάνει χώρα σε διεθνές και εθνικό ακαδημαϊκό επίπεδο για τις πιθανές επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στην διαπραγματευτική ισχύ της Ελλάδος και στην επίλυση των διαφορών της με τους γείτονές της. Σκοπός αυτού του Κειμένου είναι να ασχοληθεί με προτάσεις που επικουρούν την υπέρβαση πιθανών επιπτώσεων που δύναται να επιφέρει η παρούσα κρίση.

Σήμερα που η Ελλάδα βρίσκεται σε δυσχερή θέση τόσο σε επίπεδο ισχύος όσο και σε επίπεδο διεθνούς επιρροής (όροι που μπορούν και να ταυτιστούν, δες Brown & Ainley, 2009), η άσκηση Εξωτερικής Πολιτικής μπορεί να αποτελεί κομβικό εργαλείο της Εθνικής πολιτικής. Με άλλα λόγια, η Εξωτερική Πολιτική μπορεί να είναι εκείνο το εργαλείο που διευκολύνει και συν-υλοποιεί τους γενικότερους αντικειμενικούς σκοπούς της πολιτείας ως πολλαπλασιαστής ωφελημάτων, ισχύος και επιρροής της Ελληνικής κοινωνίας, και με όρους αμοιβαίων ωφελημάτων, προς όφελος άλλων λαών, καθώς και της Διεθνούς Κοινωνίας.

Η αντιμετώπιση των προβλημάτων στην Ελληνική Εξωτερική Πολιτική που προκύπτουν από την παρούσα αντικειμενική κατάσταση μπορεί να γίνει μόνο μέσα από έναν συγκροτημένο κεντρικό στρατηγικό σχεδιασμό και σε βάθος χρόνου. Για τον λόγο αυτό δώσαμε στο σύνολο των προτάσεων μας τον τίτλο «Στρατηγική 2020». Η τελευταία προσπαθεί να αναδείξει την ανάγκη εμπέδωσης ενός στρατηγικού σχεδιασμού, στην κουλτούρα της Ελληνικής διπλωματίας, βασιζόμενο στον εξορθολογισμό κατά την άσκησή της. Πιο συγκεκριμένα, η «Στρατηγική 2020» οραματίζεται την Ελληνική διπλωματία στο μέλλον περισσότερο ως εθνικό εργαλείο παρά υπό την παραδοσιακή της μορφή (εργαλειακή προσέγγιση). Σύμφωνα με την παραδοσιακή προσέγγιση, η διπλωματία αφορά έναν αριθμό συμβατικών δραστηριοτήτων που αφορούν ως επί το πλείστον την πολιτική εκπροσώπηση της χώρας σε τρίτη χώρα ή διεθνή οργανισμό και περιορίζεται σε ένα μονοδιάστατο δίκτυο αλληλεπίδρασης μεταξύ των νόμιμων κυβερνήσεων.

Παράλληλα, ο εξορθολογισμός στον στρατηγικό σχεδιασμό, όπως προτείνεται με αυτό το άρθρο, συνεπάγεται και λειτουργικό εξορθολογισμό της Ελληνικής Διπλωματίας, δηλαδή, στα μέσα και την κατανομή των πόρων της. Με τον τρόπο αυτόν, η «Στρατηγική 2020» ουσιαστικά φιλοδοξεί να συνεισφέρει στη μείωση του κόστους των ενεργειών που σχετίζονται με την Ελληνική διπλωματία και, συνάμα, να μεγιστοποιήσει τα οφέλη που μπορεί η Ελληνική διπλωματία να διαχύσει στην Ελληνική κοινωνία, μέσα από μια περισσότερο λειτουργική και διαυγή δομή της Ελληνικής διπλωματίας και διασύνδεσής της με τον στρατηγικό σχεδιασμό.

Μεθοδολογία

Ένα σημαντικό χαρακτηριστικό του εξορθολογισμού της Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής είναι η ποσοτικοποίηση/συστηματοποίηση των στόχων στρατηγικού σχεδιασμού σε ό,τι αφορά, τις οικονομικές και πολιτικές στοχεύσεις της Ελληνικής διπλωματίας (ανάλυση κόστους-οφέλους). Με λίγα λόγια η «Στρατηγική 2020» εδράζεται σε μια θετικιστική και συμπεριφορική μεθοδολογία στο πεδίο του στρατηγικού σχεδιασμού και του ελέγχου της άσκησης της Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής, δια του εξορθολογισμού της.

Ο εξορθολογισμός στην άσκηση Εξωτερικής Πολιτικής προϋποθέτει μεγαλύτερη έμφαση στην πολιτική ανάλυση υπό την μορφή στρατηγικών εκτιμήσεων και στη στρατηγική προσαρμογή βασισμένη σε αυτήν την εκτίμηση (για μια θεωρητική προσέγγιση των όρων αυτών, δες Lobell, 2009). Η Ελληνική διπλωματία οφείλει να προσαρμοστεί με πιο ευέλικτο τρόπο στις αλλαγές που λαμβάνουν χώρα στο διεθνές στερέωμα και να θέσει προτεραιότητες στην άσκησή της. Οι τελευταίες θα πρέπει να είναι βασισμένες στην εκτίμηση διεθνών ευκαιριών και απειλών, στις νέες αναδυόμενες σχέσεις που διέπουν την παγκόσμια τάξη, σε συστημικό, περιφερειακό και διεθνικό επίπεδο, καθώς και στη διαμορφούμενη νέα δικαιοταξία, όπως αναλύονται στην Ενότητα II. Μέλημα είναι να ταιριάξουν με τον καλύτερο τρόπο οι πόροι και οι δυνατότητες στην επίτευξη των επιθυμητών προτεραιοτήτων.

Τέλος, η μεθοδολογία που προτείνει η «Στρατηγική 2020» εστιάζει σε δυο συνδεδεμένους άξονες προτεραιοτήτων που εξορθολογίζουν την πολιτική ανάλυση και κατ' επέκταση την άσκηση Εξωτερικής Πολιτικής—τις προτεινόμενες θεματικές και γεωγραφικές προτεραιότητες της Ελληνικής διπλωματίας—που, επίσης, θα παρουσιαστούν στην Ενότητα II.

Υψηλή Στρατηγική & επιχειρησιακοί ρόλοι

Κατά τον Drenzer (2009), «η πρόκληση στον στρατηγικό σχεδιασμό είναι η εξισορρόπηση μεταξύ σχεδιασμού και επιχειρησιακών ρόλων». Είναι δύσκολο να εφαρμοστεί στρατηγική πέρα από τη μονάδα (π.χ. υπουργείο ή υπηρεσία) που την σχεδιάζει (γραμμή εντολών). Γι' αυτό, η «Στρατηγική 2020» προτείνει τον εξορθολογισμό και την αποτελεσματικότητα της Εθνικής δράσης στο πλαίσιο μιας συμπεφωνημένης Υψηλής Στρατηγικής. Σύμφωνα με τον Helmut Schmidt, «οι στόχοι που κάθε έθνος θέτει για τον εαυτό του πρέπει να συνάδουν με τρία πεδία, την εξωτερική πολιτική, την οικονομική πολιτική και την αμυντική πολιτική. Κοντολογίς, πρέπει να διέπονται από μια ενοποιητική αντίληψη, αυτό που εννοούμε με τον όρο Υψηλή Στρατηγική» (Schmidt, 1985)¹.

Ως βασικός βραχίονας μιας Υψηλής Στρατηγικής, η Ελληνική διπλωματία οφείλει να καταναείμει τους επιχειρησιακούς της ρόλους με βάση έναν κεντρικά οριζόμενο στρατηγικό σχεδιασμό σε μορφή πυραμίδας. Σε αυτό το πλαίσιο θα πρέπει να εξετασθούν διάφοροι τρόποι εναρμόνισης του γραφειοκρατικού-ρυθμιστικού υποστρώματος των ελληνικών δομών διαμόρφωσης κι άσκησης διπλωματίας αντίστοιχα με μεταρρυθμιστικές τομές σε άλλα ανεπτυγμένα κράτη². Στην κορυφή αυτής της επιχειρησιακής πυραμίδας, είναι επιτακτική η τοποθέτηση και θέσπιση μιας Ειδικής Γραμματείας Στρατηγικού Σχεδιασμού. Παράλληλα, η διάρθρωση των δομών της Ελληνικής διπλωματίας εκτός από την πολιτική διάσταση (Γενική Διεύθυνση Πολιτικών Υποθέσεων) οφείλει να περιλάβει τις στρατηγικές προτεραιότητες, όπως αυτές παρουσιάζονται στην Ενότητα II και αφορούν την θέσπιση Υπηρεσίας Δημόσιας Διπλωματίας, την καθιέρωση Επιτελικής Γραμματείας Οικονομικής Διπλωματίας (ή παρεμφερούς θεσμού σε άλλο/α συναφές/ή υπουργείο/α με δι-υπουργική δομή σύνδεσης ή τη συγκρότηση αυτόνομου υπουργείου διεθνούς εμπορίου), καθώς και την θεσμοθέτηση της συμμετοχής των φορέων της ελληνικής κοινωνίας πολιτών με τη ριζική βελτίωση της διαδικασίας χρηματοδότησης των ΜΚΟ από την Υπηρεσία Διεθνούς Αναπτυξιακής Συνεργασίας.

Τέλος, η σύνδεση μιας Υψηλής Στρατηγικής με επιχειρησιακούς ρόλους συνεπάγεται και έναν προσαρμοσμένο λειτουργικό εξορθολογισμό τόσο στην επιλογή και στελέχωση του ανθρώπινου δυναμικού της Ελληνικής διπλωματίας (π.χ. μέσα από στοχευμένη στελέχωση -οικονομολόγων, Ασιατολόγων και επικοινωνιολόγων) όσο και στην αξιολόγηση του ανθρώπινου δυναμικού (π.χ. εξορθολογισμένη διπλωματική ανέλιξη βάσει σταθμισμένων κριτηρίων αξιολόγησης με έμφαση στην χειραφέτηση του Έλληνα διπλωμάτη). Ταυτόχρονα, είναι επιβεβλημένη μια «ομαλή ροή δι-υπηρεσιακής διαδικασίας» (Drenzer, 2009), η οποία θα συντονίζει επιχειρησιακούς ρόλους εκτός γραμμής εντολών και θα διευκολύνει στην αποτροπή αλληλεπικαλυπτόμενων ενεργειών και δράσεων. Και οι δυο προσεγγίσεις στοχεύουν στην αύξηση της αποδοτικότητας της γραφειοκρατικής δομής.

Παρεμβαλλόμενες μεταβλητές & Εξωτερική Πολιτική

Κατά σύμβαση, ο εξορθολογισμός προϋποθέτει ένα στρατηγικό σχεδιασμό που ξεπερνά την εσωτερική πολιτική, και τις λεγόμενες «παρεμβαλλόμενες μεταβλητές» στην άσκηση εξωτερικής πολιτικής από τους υπεύθυνους διαμόρφωσης και λήψης αποφάσεων (για τον όρο αυτόν, δες Ripsman, 2009). Η απομάκρυνση του σχεδιασμού είτε από συχνές κυβερνητικές μεταβολές και αλλαγές πολιτικού προσωπικού, είτε από ζητήματα εσωτερικής πολιτικής που σχετίζονται με την εκλογική βάση αποτελούν εξ ορισμού μέρος του εξορθολογισμού στη διαμόρφωση ενός αποτελεσματικότερου και μακροχρόνιου σχεδιασμού και στην εφαρμογή του.

Ουσιαστικά, τη δυσκολία που προκαλούν οι παρεμβαλλόμενες μεταβλητές αλλά και ο «ψυχολογικός-ανθρώπινος» παράγοντας προσπαθεί να θεραπεύσει ένας στρατηγικός εξορθολογισμός δημιουργώντας κατευθυντήριες γραμμές, κανόνες και δεσμευτικές διαδικασίες. Η «Στρατηγική 2020» δίνει έμφαση στην κατάρτιση μέσο- και μακροπρόθεσμων δεσμευτικών κειμένων (στρατηγικής και αντίληψης) γενικού ή εξειδικευμένου χαρακτήρα που θα προκύπτουν από την πολιτική ανάλυση

1 Ωστόσο, να αναφέρουμε ότι ο όρος «Υψηλή Στρατηγική» επιδέχεται διαφορετικές ερμηνείες ως προς το περιεχόμενό του. Παραδείγματος χάριν, ο Robert J. Art (2009) δίνει αποκλειστική έμφαση στην στρατιωτική διάσταση της Υψηλής Στρατηγικής, ενώ άλλοι, όπως ο Steve Lobell (2005) κι ο Paul Kennedy (1991), αναφέρονται στα αρκετά συστατικά στοιχεία της Υψηλής Στρατηγικής, όπως την δημοσιονομική και πολιτική της φύση, και την εφαρμογή τους σε καιρό τόσο ειρήνης όσο και πολέμου.

2 Βλ. π.χ. Gustav Lindstrom, Diplomats and diplomacy for the 21st century (RAND 2002).

του κεντρικού στρατηγικού σχεδιασμού της Ελληνικής διπλωματίας με δυνατότητα επαναθεώρησης, στα πρότυπα διακηρυκτικών κειμένων όπως, ενδεικτικά, η *Στρατηγική Εθνικής Ασφάλειας των Ηνωμένων Πολιτειών*³, η *Αντίληψη Εξωτερικής Πολιτικής της Ρωσικής Ομοσπονδίας*⁴ ή η ετήσια *Διπλωματική Λευκή Βίβλος της Δημοκρατίας της Κορέας*⁵.

Την ίδια στιγμή, η θεσμοθέτηση δεσμευτικών διαδικασιών, κειμένων και άλλων πράξεων στρατηγικού σχεδιασμού από πολιτικά όργανα δίνει την δυνατότητα να υπάρχει *μεγαλύτερος κοινωνικός έλεγχος στην άσκηση της Εξωτερικής Πολιτικής μιας δημοκρατικής χώρας*. Άλλωστε η **«Στρατηγική 2020» προτείνει μια νέα διάσταση στον τρόπο που ασκείται η Εξωτερική Πολιτική, διευρύνοντας το φάσμα των ενδιαφερομένων μερών, τόσο σε εθνικό επίπεδο ως προς τις πηγές διαμόρφωσης της εξωτερικής πολιτικής, όσο και σε διεθνές επίπεδο ως προς τις μονάδες στόχευσης της εξωτερικής πολιτικής**. Και στις δυο περιπτώσεις, η εμπλοκή μη κρατικών δρώντων και ευρύτερα της κοινωνίας των πολιτών, της τοπικής αυτοδιοίκησης, του ακαδημαϊκού και εκπαιδευτικού χώρου και δημόσιων φορέων αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της σύγχρονης διπλωματίας. Ωστόσο, προϋπόθεση για το παραπάνω είναι η εμπλοκή να αποτελεί αντικείμενο ενός γενικότερου στρατηγικού σχεδιασμού που θα εξυπηρετεί το Εθνικό Συμφέρον κι όχι μέρος μιας επιδερμικής αντιμετώπισης της διαδικασίας άσκησης Εξωτερικής Πολιτικής. Σε αυτό το πλαίσιο εντάσσονται και οι δυνητικά κομβικής σημασίας μεταρρυθμίσεις στη δημόσια διοίκηση που θα πρέπει να εφαρμοστούν βάσει του στρατηγικού σχεδιασμού και των προτεραιοτήτων της νέας Ελληνικής εξωτερικής πολιτικής.

3 Πρόσβαση στο: http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf

4 Πρόσβαση στο: <http://www.mid.ru/bdomp/ns-osndoc.nsf/1e5f0de28fe77fdcc32575d900298676/869c9d2b87ad8014c32575d9002b1c38!OpenDocument>

5 Πρόσβαση στο: http://www.mofat.go.kr/ENG/policy/whitepaper/index.jsp?menu=m_20_160

ΕΝΟΤΗΤΑ II: «ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ 2020»: ΑΞΟΝΕΣ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΩΝ ΥΠΟ ΤΟ ΠΡΙΣΜΑ ΤΗΣ «ΗΠΙΑΣ ΙΣΧΥΟΣ»

Διεθνές περιβάλλον & Ελληνικά πλεονεκτήματα

Δύο χαρακτηριστικά που διέπουν σήμερα το διεθνές πλαίσιο είναι αφενός μια μετατόπιση μέρους της παγκόσμιας ισχύος και επιρροής προς τον Ανατολικό Κόσμο, σε αντιδιαστολή με εκείνον της Δύσης, και αφετέρου η ανάπτυξη ταυτόχρονων πολλαπλών πλεγμάτων σχέσεων μέσα σε ένα πολυ-πολικό διεθνές σύστημα όπου δρα μια πληθώρα διεθνών παικτών. Η μετατόπιση προς την Ασία και τις αναπτυσσόμενες, μη δυτικές κοινωνίες (BRICS) σημαίνει την υποχώρηση της «Δύσης» και κυρίως της ΕΕ και των ΗΠΑ με ό,τι αυτό συνεπάγεται για τη διαχείριση πόρων (resource governance) και την καταναλωτική ισχύ⁶. Οι αναδυόμενες οικονομίες αναπτύσσουν σχέσεις και συγκροτούν θεσμικές διαδικασίες πολλές από τις οποίες στοχεύουν στην έμμεση αμφισβήτηση της διεθνούς δικαιοταξίας, όπως αυτή αποκρυσταλλώθηκε μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Ταυτόχρονα, η συστημική αυτή μετατόπιση προς τον Ανατολικό Κόσμο σημαίνει και την στροφή του πολιτικού, στρατιωτικού και οικονομικού ενδιαφέροντος των ΗΠΑ και της ΕΕ προς την Ασία.

Παράλληλα, όπως αναφέρθηκε, παρατηρείται η ανάπτυξη νέων ευέλικτων και πολλαπλών συνεργασιών και συμφωνιών κυρίως σε επίπεδο εμπορίου και οικονομίας (π.χ. Συμφωνίες Ελευθέρου Εμπορίου) μεταξύ όλων των μεγάλων παγκόσμιων οικονομικών δυνάμεων ακόμα και ανταγωνιστριών, τόσο σε πολυμερές όσο και σε διμερές επίπεδο. Οικονομική συνεργασία και ανταγωνισμός αποτελούν πλέον πεδία με αρκετά δυσδιάκριτα όρια. Τέλος, παρατηρούμε μια ποιοτική μετατόπιση της διαδικασίας λήψης αποφάσεων σε επίπεδο διεθνούς οργάνωσης (παγκόσμια διακυβέρνηση) από θεσμική (π.χ. Γύροι Διαπραγματεύσεων του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου) σε λιγότερο θεσμική, όπως φόρα και συνέργειες, π.χ. G20, Δι-ειρηνική Οικονομική Σύμπραξη (TPP), με σημαντική εμπλοκή των οικονομικά αναδυόμενων χωρών (μεταξύ άλλων, Cooper, 2010).

Σε αυτό το πλαίσιο, το μεταψυχροπολεμικό διεθνές σύστημα διανοίγει περισσότερες δυνατότητες ελιγμού στα κράτη και τους διεθνείς δρώντες, ανεξαρτήτως μεγέθους ή ισχύος, γεγονός που αυξάνει τις δυνατότητες και της Ελλάδας να διαμορφώσει σε αυτή τη βάση μια πολυδιάστατη εξωτερική πολιτική. **Κατά συνέπεια, η κορυφαία πρόκληση για την προσαρμογή της Ελληνικής Στρατηγικής και τη μεγιστοποίηση εθνικών ωφελημάτων είναι η στροφή προς την Ασία και τον Ειρηνικό Ωκεανό, ως την "σύγχρονη Μεσόγειο".**

Την ίδια στιγμή, σειρά δομικών κι άλλων παραγόντων δίδουν στη χώρα πλεονεκτήματα τα οποία οφείλει να αξιοποιήσει και να κεφαλαιοποιήσει ακόμα περισσότερο. Επί μακρόν η γεωγραφική της θέση έχει αναδείξει την Ελλάδα σε «σταυροδρόμι» μεταξύ Ανατολής και Δύσης, κάτι ιδιαίτερα εμφανές στη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου. Η δυτική της ταυτότητα και το πλέγμα πατροπαράδοτων σχέσεων της με τη Δύση (ΕΕ, NATO, ΟΗΕ), τον Αραβικό Κόσμο αλλά και εσχάτως το Ισραήλ συνεπάγονται ότι η *διπλωματία της θα μπορούσε να προσαρμοσθεί ώστε να επιτελεί το ρόλο διαμεσολαβητή-διαιτητή στα διεθνή δρώμενα*. Τα φαινόμενα που πυροδότησε η «Αραβική Άνοιξη» καθώς και η στρατηγική αξιοποίηση της Ελλάδας από τις δυτικές δυνάμεις στην περίπτωση της Λιβύης υποδεικνύουν την ανάγκη μιας τέτοιας στρατηγικής επιλογής. Ένας τέτοιος προδραστικός ρόλος, όμως, επιτάσσει μακρόπνοο σχεδιασμό, διάθεση ανθρώπινου δυναμικού και πόρων, και επανάκτηση εμπιστοσύνης, που αποτελεί μια βραδεία και αμφίδρομη διαδικασία.

Εξάλλου, θα πρέπει να επισημανθεί ότι πολιτισμικά η Ελλάδα βρίσκεται εγγύτερα στην Κίνα, την Ινδία, αλλά και την Αίγυπτο, απ' ό,τι οι υπόλοιπες χώρες της ΕΕ και οι ΗΠΑ (λόγω της αρχαιότητας πολιτισμών, της κομβικής σημασίας του θεσμού της οικογένειας, κλπ.). Είναι ενδεικτικό ότι την ίδια στιγμή που το Υπουργείο Εξωτερικών της Ελλάδας δεν διαθέτει ειδικούς για την Κίνα, στο Υπουργείο Εξωτερικών της Κίνας υπάρχουν 14 ειδικοί με μεταπτυχιακά και διδακτορικά για την Ελλάδα, οι οποίοι μιλούν άπταιστα την Ελληνική.

Ήπια Ισχύς

Όπως διαπιστώνεται από την προηγούμενη ανάλυση, τα Ελληνικά πλεονεκτήματα και οι ευκαιρίες που η Ελληνική διπλωματία έχει τη δυνατότητα να εκμεταλλευτεί –μέσα σε μια δύσκολη περίοδο- περιστρέφονται γύρω από ζητήματα «ήπιας ισχύος». Μέσα στο διεθνές πλαίσιο, η χρήση της «ήπιας ισχύος» γίνεται όλο και περισσότερο μεγάλη σε ένταση από όλο και περισσότερους δρώντες. Οι οικονομικά αναδυόμενες χώρες όλο και περισσότερο χρησιμοποιούν τον όρο στην άσκηση της διπλωματίας τους⁷. Το 2007, ο τότε Κινέζος Πρόεδρος Χου Τζιντάο είχε δηλώσει: «πρέπει να ενδυναμώσουμε τον πολιτισμό ως μέρος της ήπιας ισχύος της χώρας μας, ώστε να εγγυηθούμε καλύτερα τα συμφέροντα της Κίνας»⁸. Ο όρος αρχικά επινοήθηκε από τον Joseph Nye, στο βιβλίο του «Ήπια Ισχύς: Το μέσο επιτυχίας στη διεθνή πολιτική». **Η ήπια ισχύς αναφέρεται «στην ικανότητα μιας χώρας να προσελκύει και να πείθει, δηλαδή να πετυχαίνει τους σκοπούς της, με τη δύναμη των συμμαχιών (διπλωματία), των πολιτικών ιδανικών (ιδεολογία) και της ικανότητας να εμπνεύσει άλλα έθνη (πολιτισμός)» (Nye, 2004).**

Αποτελεί πλέον μονόδρομο για την Ελλάδα η έμφαση της ήπιας ισχύος σε επίπεδο στρατηγικού σχεδιασμού και όχι ρητορικής. Σε συνδυασμό με μια περισσότερο ενεργή Εξωτερική Πολιτική που θα δίνει έμφαση στις διμερείς και πολυμερείς συνεργασίες και συνέργειες, η διπλωματία ως εργαλείο ήπιας ισχύος μπορεί να δώσει άμεσα οφέλη τόσο σε πολιτικό και διπλωματικό επίπεδο, όσο και σε επίπεδο εσωτερικής οικονομικής και κοινωνικής ανασύνταξης μετά την πρόσφατη Κρίση.

Θεματικές προτεραιότητες της «Στρατηγικής 2020»

Υπό αυτή την έννοια, ο εξορθολογισμός στην άσκηση εξωτερικής πολιτικής μέσω της εφαρμογής πρακτικών ήπιας ισχύος που προτείνεται με το παρόν Κείμενο Θέσεων αντιτίθεται τόσο στο status quo της πολιτικής αδράνειας όσο και της «πυροσβεστικής» και εκ των υστέρων αντιδραστικής πολιτικής προσέγγισης, που είναι χαρακτηριστικά γνωρίσματα της άσκησης Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής, ιστορικά. **Ουσιαστικά, οι προτεινόμενες προτεραιότητες αλλάζουν την παραδοσιακή αντίληψη στην άσκηση Εξωτερικής Πολιτικής, όπως αυτή ήταν γνωστή ως σήμερα, προσφέροντας τόσο βραχυπρόθεσμα όσο και μακροπρόθεσμα εθνικά οφέλη μέσω μιας ενεργού άσκησης εξωτερικής πολιτικής με έμφαση την δημιουργία προστιθέμενης αξίας στην ανάπτυξη της Ελληνικής κοινωνίας (εργαλειακή Εξωτερική Πολιτική⁹).**

Η «Στρατηγική 2020» προτείνει ο νέος στρατηγικός σχεδιασμός της Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής να εστιάζει σε ένα άξονα τριών θεματικών προτεραιοτήτων σχετιζομένων με την ήπια ισχύ.

A. Οικονομική διπλωματία

Πρώτον η Ελλάδα μπορεί να θέσει ως προτεραιότητα την άσκηση συγκροτημένης **«οικονομικής διπλωματίας»**. Στο πλαίσιο αυτό, η Ελληνική Διπλωματία μπορεί να προσλάβει τη μορφή «Εθνικού Αντιπροσώπου» της Ελληνικής Οικονομίας σε πολιτικό και διπλωματικό επίπεδο με έναν πιο συντονιστικό, συγκροτημένο και ενεργό ρόλο.

Ο όρος οικονομική διπλωματία περιλαμβάνει μια ευρεία γκάμα δραστηριοτήτων (είτε με θετικά είτε με αρνητικά μέσα) που η Εξωτερική Πολιτική μπορεί να χρησιμοποιήσει (δες, Τσαρδανίδης, 2008). **Η Ελληνική διπλωματία που ήδη δραστηριοποιείται στον τομέα αυτό, παραδοσιακά, μπορεί να αποτελέσει στρατηγικό κλειδί για την ανάπτυξη τόσο της πρωτογενούς και δευτερογενούς, όσο και της τριτογενούς παραγωγής (κλάδος υπηρεσιών) της χώρας.** Αυτό προϋποθέτει τη διπλωματική

7 Σχετικά με την ήπια ισχύ της Κίνας ως 'Επίθεση Γοητείας', δες Kurlantzick, 2007. Επίσης, σχετικά με την δημόσια διπλωματία και διεθνή επικοινωνία της Κίνας ως εργαλεία ήπιας ισχύος, δες Wang, 2010.

8 'Hu Jintao calls for enhancing "soft power" of Chinese culture', China View, Special Report, at http://news.xinhuanet.com/english/2007-10/15/content_6883748.htm.

9 Απόδοση του αγγλικού όρου «instrumental/instrumentalism».

προώθηση οικονομικών συμφερόντων σε στοχευμένες χώρες, όπου η Ελληνική αγορά διατηρεί συγκριτικά πλεονεκτήματα. Στόχος είναι η σύναψη συμφωνιών-πακέτων αμοιβαία επωφελών, τόσο με χώρες στρατηγικά ισχυρές όσο και με χώρες μικρού οικονομικού βεληνεκούς, όπου η Ελληνική αγορά επιθυμεί να ενεργοποιηθεί δυναμικά.

Εν προκειμένω, είναι επιτακτικός ο οριζόντιος συντονισμός του Υπουργείου Εξωτερικών με άλλα υπουργεία και δημόσιους φορείς σε θέματα, όπως η αγροτική ανάπτυξη, η βιοτεχνία και βιομηχανία, η ναυτιλία, ο τουρισμός, η εκπαίδευση και η έρευνα, και η ενέργεια. Αυτό συσχετίζεται πρώτιστα με την αντίστοιχη αναδιάρθρωση των υπηρεσιών του Υπουργείου Εξωτερικών, αλλά και με τη στελέχωσή του με κατάλληλο προσωπικό (π.χ. πρόσληψη περισσότερων εμπειρογνομόνων με οικονομικές γνώσεις και εμπειρία) και κατ'αυτήν την έννοια τον εξορθολογισμό της οικονομικής διπλωματίας σε επίπεδο στρατηγικού σχεδιασμού.

Προσπάθειες προς μια εξορθολογισμένη κατεύθυνση, όπως η πρόσφατη πρόταση δημιουργίας Συντονιστικού Συμβουλίου Εξωστρέφειας είναι προς τη σωστή κατεύθυνση, ωστόσο, ο οριζόντιος συντονισμός υπουργείων δεν πρέπει να έχει ως αποτέλεσμα κατακερματισμό υπηρεσιών και δράσεων που μπορούν να οδηγήσουν σε μια πολυφωνία (και κακοφωνία) στην προώθηση των Ελληνικών οικονομικών συμφερόντων. Για τον λόγο αυτό, προκρίνεται ο απαραίτητος αυτός συντονισμός να είναι ενταγμένος στην –κατά τον Drezner— «γραμμή εντολών» που θα πηγάζει από έναν κεντρικό στρατηγικό σχεδιασμό της Ελληνικής διπλωματίας.

Παράλληλα, στο πλαίσιο της «Στρατηγικής 2020» για την οικονομική διπλωματία, προτείνεται η θεσμοθέτηση μεγαλύτερης εμπλοκής οικονομικών ενδιαφερομένων μερών (όπως είναι οι μεγάλες και μικρομεσαίες επιχειρήσεις, παραγωγικοί συνεταιρισμοί και πρότυπες μονάδες) στον στρατηγικό σχεδιασμό αλλά και στην εφαρμογή του. Έναν συναφή τομέα που οφείλει να ενσωματωθεί σε έναν κεντρικό στρατηγικό σχεδιασμό αποτελούν οι διασυνοριακές/διαπεριφερειακές εμπορικές σχέσεις, και για τον λόγο αυτόν η Ελληνική διπλωματία οφείλει να αξιοποιήσει, θεσμικά, ενδιαφερόμενα μέρη σε επίπεδο περιφερειών και τοπικής αυτοδιοίκησης.

B. Δημόσια διπλωματία

Η δεύτερη εστίαση είναι στη θεσμοθέτηση και στρατηγική ενσωμάτωση της «**δημόσιας διπλωματίας**» στην Εξωτερική Πολιτική, η οποία συνιστά μια νευραλγικής σημασίας διάσταση στην άσκηση της Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής και περιλαμβάνει την στρατηγική επικοινωνία της τελευταίας με ξένα ακροατήρια όπως η κοινή γνώμη, τα ΜΜΕ, οι ΜΚΟ, τα πανεπιστήμια και η πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, η τοπική αυτοδιοίκηση και άλλοι φορείς της κοινωνίας πολιτών. Ένα μέρος της δημόσιας διπλωματίας συνίσταται στη σύνδεση των φορέων αυτών με τους αντίστοιχους ελληνικούς. Σε κάθε περίπτωση, «η δημόσια διπλωματία οφείλει να είναι διηλεκτική και ολιστική για να είναι αποτελεσματική στη παγκόσμια πάλη αντιλήψεων και θελήσεων» (Armstrong, 2009).

Οι μορφές που μπορεί να πάρει η άσκηση δημόσιας διπλωματίας χρειάζονται, ουσιαστικά, την συγγραφή ενός ξεχωριστού Κειμένου Θέσεων για να παρουσιαστούν στο σύνολό τους. Ωστόσο, πρέπει να τονίσουμε, το ισχυρό όπλο της Ελληνικής διπλωματίας, που είναι ο Ελληνικός Πολιτισμός και η Ελληνική γλώσσα. Η Ελληνική δημόσια διπλωματία οφείλει να στηρίζει ιδιωτικές πρωτοβουλίες διάδοσης του Ελληνικού κλασσικού και σύγχρονου Πολιτισμού με την βαρύτητα που διαθέτει η Ελληνική Δημοκρατία. Ιδιαίτερης σημαντικότητας είναι η προώθηση της «Διπλωματίας των Πολιτών», ο στρατηγικός συντονισμός προγραμμάτων μαθητικών και φοιτητικών ανταλλαγών, και η εν γένει ακαδημαϊκή συνεργασία και συνέργεια με άλλα πανεπιστήμια χωρών στρατηγικού ενδιαφέροντος (π.χ. κοινά ακαδημαϊκά προγράμματα, κοινά μετα-διδασκαλικά ερευνητικά έργα και στοχευμένη συνεργασία με ερευνητικά κέντρα και δεξαμενές σκέψης χωρών γεωγραφικού ενδιαφέροντος), κάτι που θα ονομάζαμε «ακαδημαϊκή διπλωματία» και εντάσσεται στην δημόσια διπλωματία. Τέλος, ένα ισχυρό όπλο της Ελληνικής διπλωματίας είναι η Ελληνική διασπορά, η οποία μπορεί να διαδραματίσει νευραλγικό ρόλο και συγκριτικό πλεονέκτημα στην άσκηση δημόσιας διπλωματίας της Ελλάδας. Προτείνεται η ενσωμάτωση της ομογενειακής και προξενικής πολιτικής στο θεσμικό πλαίσιο της Ελληνικής δημόσιας διπλωματίας.

Επιπλέον, οφείλει να αλλάξει η πρόσληψη της έννοιας της «χαμηλής πολιτικής» (και, πιθανώς, να αντικατασταθεί ως όρος), όπως αυτή παρουσιάζεται και στα πρόσφατα σχέδια μεταρρύθμισης της δομής του Υπουργείου Εξωτερικών. Από ένα επικουρικό, τριτεύουσας σημασίας στοιχείο πρέπει να αναδειχθεί σε ένα σημαντικό εργαλείο, το οποίο θα πρέπει να ελέγχεται στη βάση ενός ενιαίου στρατηγικού οικονομικού-πολιτικού σχεδιασμού και, προκειμένου να είναι αποτελεσματικό, να υπάγεται σε μια επιτελική Υπηρεσία Δημόσιας Διπλωματίας.

Εδώ πρέπει να σημειώσουμε ότι πρέπει να υπάρξει μια λεπτή ισορροπία: αφενός οι διπλωματικές και προξενικές Αρχές δεν μπορούν να διαχειρίζονται εθνικούς πόρους σε επί μέρους ενέργειες/δραστηριότητες που δεν είναι ευθυγραμμισμένες με τον στρατηγικό σχεδιασμό και άρα οικονομικά επιζήμιες, και, για ευνόητους λόγους, ο οικονομικός έλεγχος όσον αφορά τέτοιες δράσεις «χαμηλής πολιτικής» πρέπει να είναι σημαντικός. Αφετέρου, όπως έχει διαπιστωθεί, οι τοπικές διπλωματικές αρχές οφείλουν να διαθέτουν ένα ποσοστό διακριτικής ευχέρειας, όχι σε στρατηγικό, αλλά σε τακτικό επίπεδο, για να προσαρμόζουν τις στρατηγικές δημόσιας διπλωματίας στη χώρα που οι κατά τόπους αρχές από πείρας γνωρίζουν περισσότερο –κάτι που θα ονομάζαμε «εντοπικότητα» της δημόσιας διπλωματίας (localized diplomacy, δες Kiehl, 2009).

Γ. Πολυμερής διπλωματία

Τέλος, προτείνεται ο στρατηγικός σχεδιασμός της Εξωτερικής Πολιτικής στο επίπεδο της **«πολυμερούς διπλωματίας»**, πιθανώς υπό μια ενισχυμένη ποιοτικά Γενική Διεύθυνση Πολυμερούς Διπλωματίας (ΕΕ & Διεθνείς Οργανισμοί). Αποτελεί γενική ομολογία ότι η Ελληνική διπλωματία οφείλει να συντονίζει κεντρικά και να καθιστά αποτελεσματικότερη την πολιτική της δράση μέσα από θεσμοθετημένους διεθνείς οργανισμούς και φόρα, αλλά και να είναι ακόμα περισσότερο ενεργή στο να συνάπτει νέες επωφελείς διμερείς συνεργασίες σε πολυμερές επίπεδο.

Είναι αναγκαία μια αλλαγή μοντέλου στην εμπλοκή της Ελληνικής διπλωματίας σε ζητήματα παγκόσμιας εμβέλειας (παγκόσμιες προκλήσεις), αλλά και στον τρόπο υπεράσπισης Ελληνικών εθνικών θέσεων και εθνικών θέσεων τρίτων χωρών. Οι δυνατότητες που δίνει η πολυμερής διπλωματία σε επίπεδο διασκέψεων και λειτουργίας διεθνών και περιφερειακών οργανισμών οφείλουν να τύχουν μιας σύγχρονης αντιμετώπισης, σε ό,τι αφορά την εκπαίδευση αλλά και χειραφέτηση του ανθρώπινου δυναμικού της Ελληνικής διπλωματίας. Αυτό μπορεί να γίνει σε επίπεδο άσκησης πιέσεων (lobbying), άτυπων και θεσμοθετημένων διαδικασιών διαβουλεύσεων (caucusing), διπλωματικών συμβιβασμών και ανταλλαγμάτων σε πολυμερείς διαπραγματεύσεις (trade-off).

Είναι πολύ σημαντικός ο εξορθολογισμός στον στρατηγικό σχεδιασμό συμμετοχής (και στην επιλογή και ιεράρχηση συμμετοχών με υψηλού επιπέδου εκπροσώπηση) σε διεθνείς διασκέψεις και διαδικασίες, στην αποστολή εξειδικευμένων αξιωματούχων, οι οποίοι θα συμμετέχουν με προετοιμασμένη Ελληνική ατζέντα. Ένα σημαντικό μέρος της πολυμερούς διπλωματίας είναι η συστηματικοποίηση και ποσοτικοποίηση των αποτελεσμάτων της πολυμερούς διπλωματίας στο στάδιο του ελέγχου και της αξιολόγησης. Ενώ, τέλος, ιδιαίτερη έμφαση πρέπει να δοθεί στον εξορθολογισμό διαδικασιών διεκδίκησης υποψηφιοτήτων είτε θέσεων σε διεθνείς οργανισμούς, είτε ανάληψης οργάνωσης διασκέψεων, προεδριών και fora, ώστε να επιτελούν στο γενικότερο στρατηγικό σχεδιασμό της Ελληνικής διπλωματίας και να μην αποβαίνουν επιζήμιες ή πενιχρές στα αποτελέσματά τους.

Τέλος, η προώθηση των «πάγιων ελληνικών θέσεων» και απαιτήσεων ως αυτοσκοπός είναι μια παρωχημένη προσέγγιση της Ελληνικής πολυμερούς διπλωματίας. Η Ελληνική διπλωματία μπορεί να επιτύχει σοβαρά οφέλη στα πάγια αυτά ζητήματα εάν τα δει υπό τη πρίσμα της ταυτόχρονης ενδεδειγμένης υπεράσπισης αντίστοιχων πάγιων θέσεων τρίτων χωρών (και ενδεδειγμένης εξειδίκευσης πάνω σε αυτές). Κατ' αυτήν την έννοια, επιτυχίες σε εθνικά κρίσιμα ζητήματα μπορούν να προκύψουν πιο εύκολα ως επιστέγασμα «συνεργασιών και συνεργιών εμπιστοσύνης» στο επίπεδο της Διεθνούς Οργάνωσης, π.χ. στο πλαίσιο του Συστήματος των Ηνωμένων Εθνών, ή στα διακυβερνητικά Κοινοτικά Όργανα.

Προκλήσεις & ήπια ισχύς

Σε αυτό το σημείο πρέπει να σημειώσουμε δυο πράγματα σχετικά με τα εργαλεία ήπιας ισχύος. Αφενός ότι η χρήση της ήπιας ισχύος μέσα από δράσεις των τριών εστιάσεων της Διπλωματίας δεν συνεπάγεται αλόγιστη διαχείριση και επιζήμιο επιμερισμό πόρων μέσα από προγράμματα στρατηγικής επικοινωνίας ή πολιτιστικών προγραμμάτων. Αντιθέτως, προϋποτίθεται κεντρική διαχείριση και προγραμματισμός επιμερισμού πόρων που θα ευθυγραμμίζεται με τον επιτελικό στρατηγικό σχεδιασμό. Με αυτόν τον τρόπο είναι προς το συμφέρον της Ελληνικής διπλωματίας, οι στοχεύσεις να μην περιλαμβάνουν καμπάνιες, ταξίδια κορυφής και προγράμματα ανταλλαγών εάν δεν υπάρχει σχηματική ποσοτικοποίηση οφελειμάτων μέσω μιας ανάλυσης κόστους-οφέλους της κάθε ενέργειας ξεχωριστά.

Αφετέρου, όπως αναφέρει σε πρόσφατο άρθρο του ο J. Nye σχετικά με την ήπια ισχύ της Κίνας & της Ρωσίας, «είναι λάθος να πιστεύουμε ότι η κυβέρνηση είναι το κύριο όργανο ήπιας διπλωματίας» και δεύτερον ότι «η ανάπτυξη της ήπιας διπλωματίας δεν πρέπει να είναι ένα παίγνιο μηδενικού αθροίσματος»¹¹. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική οφείλει να εμπλέξει θεσμικά στον στρατηγικό σχεδιασμό των προταθέντων προτεραιοτήτων της μια σειρά από ενδιαφερόμενα μέρη, όπως έχει ήδη αναφερθεί. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η «ακαδημαϊκή διπλωματία» με χώρες ενδιαφέροντος.

Γεωγραφικές προτεραιότητες της «Στρατηγικής 2020»

Αυτές οι τρεις θεματικές εστιάσεις της «Στρατηγικής 2020», που, ουσιαστικά, δίνουν έμφαση στην *ήπια ισχύ* της Ελλάδας, θα πρέπει να ευθυγραμμιστούν με έναν εξορθολογισμό των γεωγραφικών προτεραιοτήτων της Ελληνικής διπλωματίας σύμφωνα με την πολιτική ανάλυση, την αξιολόγηση και τις στρατηγικές προσαρμογές. Η Στρατηγική 2020 περιλαμβάνει τρεις γεωγραφικές προτεραιότητες στρατηγικής εστίασης στην *Ανατολική Ασία* και τις αναδυόμενες χώρες, στην *Ελληνική Περιφέρεια* που νοείται ως Εθνικός Ζωτικός Χώρος (Βαλκάνια, Ανατολική Μεσόγειος και Μαύρη Θάλασσα) και στην *Ευρωπαϊκή Ένωση*.

A. Ασία & Αναδυόμενος Κόσμος

Η Ελληνική διπλωματία οφείλει να δράσει επιτελικά προσπαθώντας να πετύχει το στοίχημα της **«στροφής προς την Ασία»**, και άλλες αναδυόμενες χώρες του Νότου, πολιτικά, οικονομικά, πολιτισμικά και θεσμικά. Τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει βήματα προς την σωστή κατεύθυνση κυρίως προς χώρες όπως η Κίνα, η Ρωσία και η Ινδία (χώρες της ομάδας BRIC), δεν είναι, όμως, αρκετά, καθώς χρειάζεται να εμπεδωθούν στέρεες βάσεις σχέσεων και όραμα στην σχέση με κάθε μια χώρα από αυτές.

Η Ελλάδα, όπως ήδη εννοήθηκε, έχει ένα ισχυρό ανταγωνιστικό πλεονέκτημα με αρκετές Αναδυόμενες Οικονομίες, αλλά και δυναμική ανάπτυξης σχέσεων. Η προτεραιότητα της (Ανατολικής) Ασίας στον στρατηγικό σχεδιασμό της Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής, ουσιαστικά, αποτελεί την εφαρμογή των εργαλείων της ήπιας ισχύος στην περιοχή αυτή. Τόσο σε επίπεδο οικονομικής διπλωματίας (Ελληνικός Τουρισμός, εξαγωγή Ελληνικών Προϊόντων ποιότητας), όσο και σε επίπεδο δημόσιας διπλωματίας (ανάπτυξη Έρευνας και Τεχνολογίας μέσω της ακαδημαϊκής διπλωματίας και στρατηγική επικοινωνία με την κοινή γνώμη), η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική μπορεί να παράξει βραχυπρόθεσμα οφέλη, αλλά και να επενδύσει σε μακροπρόθεσμους επωφελείς δεσμούς. Το πεδίο της πολυμερούς διπλωματίας οφείλει κι αυτό να ενσωματώσει τις χώρες αυτής της γεωγραφικής προτεραιότητας.

Όπως έχει ήδη τονιστεί, στο πλαίσιο της στροφής προς την Ασία, η Ελληνική διπλωματία πρέπει να εντάξει στον λειτουργικό εξορθολογισμό της την ενσωμάτωση ανθρώπινου δυναμικού εξειδικευμένου με σπουδές ή γλωσσικές δεξιότητες σχετικές με χώρες της Ασίας.

B. Περιφέρεια

Δεύτερον, όπως κάθε άλλη χώρα, η Ελλάδα πρέπει να διατηρήσει και να επεκτείνει την δραστηριότητά της με βάσει τους θεματικές προτεραιότητες της «Στρατηγικής 2020» ως προς τον ζωτικό χώρο που την περιβάλλει και είναι πολλαπλά σημαντικός για αυτήν.

Η Ελλάδα ανήκει γεωγραφικά στην Νοτιοανατολική Ευρώπη, όπου οφείλει να διατηρήσει και διευρύνει την επιρροή και τις δραστηριότητές της. Προς αυτή την κατεύθυνση, παρίσταται αναγκαίος ένας ουσιώδης

επαναπροσδιορισμός του Ελληνικού Ζωτικού Χώρου (EZΧ). Ο EZΧ δεν αφορά μόνο θέματα ασφάλειας αλλά και ζητήματα επιρροής, δηλαδή, αφορά τον χώρο στον οποίο μια χώρα έχει την αίσθηση ότι μονοπωλεί, ή επιδιώκει να μονοπωλεί, στο κοινωνικό, το πολιτικό και το οικονομικό επίπεδο. Η «Στρατηγική 2020» περιλαμβάνει στον EZΧ τα Βαλκάνια, το υπογάστριο της Ανατολικής Μεσογείου και την ευρύτερη Μαύρη Θάλασσα. Λόγω εγγύτητας και ιστορικών σχέσεων, η Ελλάδα έχει το πλεονέκτημα ότι μπορεί **να επενδύσει σε αυτές τις περιοχές με την ανάπτυξη ποικίλων διακρατικών δραστηριοτήτων και προώθηση σχέσεων που βασίζονται σε ένα βιώσιμο, και όχι ευκαιριακό, μοντέλο εντασσόμενο στη «Στρατηγική 2020».**

Η χώρα μας μπορεί να επιδοθεί σε πολιτικά σημαντική δραστηριότητα στην περιοχή της Νοτιοανατολικής Ευρώπης. Μέσω των θεματικών εστιάσεων της «Στρατηγικής 2020», μπορεί να επεκτείνει σταδιακά την επιρροή της, βοηθώντας παράλληλα στην άμβλυση των εθνικών στερεοτύπων (μέσω της δημόσιας διπλωματίας) κάτι που θα έχει μεσοπρόθεσμα οφέλη για τους λαούς, τις οικονομίες τους και την ειρήνη στην περιοχή. Είναι σαφές ότι αυτό μπορεί να γίνει σε πολυεπίπεδη βάση, στο πλαίσιο περιφερειακών και πολυμερών πρωτοβουλιών και διμερών σχέσεων (μέσω της πολυμερούς διπλωματίας), με καθοριστικής σημασίας την ενσωμάτωση στην ΕΕ των Δυτικών Βαλκανίων, αλλά και την εμβάθυνση της Ευρωπαϊκής πολιτικής γειτνίασης στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας/Καυκάσου, μέσα από στοχευμένες πρωτοβουλίες της Ελληνικής διπλωματίας και λιγότερο μέσω διακηρύξεων. Ειδικό βάρος θα πρέπει να δοθεί στην περίπτωση της Τουρκίας, η οποία θα ωφεληθεί πολλαπλώς εφόσον εγκαταλείψει την προσδοκία να διαδραματίσει το ρόλο «επικυρίαρχου» στις περιοχές κοινού ενδιαφέροντος (Δυτικά Βαλκάνια, ΝΑ Ευρώπη, Μαύρη Θάλασσα).

Σε κάθε περίπτωση, βασικό προαπαιτούμενο για την εφαρμογή μιας πολυδιάστατης Εξωτερικής Πολιτικής με άξονα τον επαναπροσδιορισμό του EZΧ θα πρέπει να είναι αφενός η θεσμική αναδιάρθρωση και, αφετέρου, η διοικητική μεταρρύθμιση των αρμόδιων πολιτικών και υπηρεσιακών φορέων επεξεργασίας και προώθησής της.

Γ. Ευρωπαϊκή Ένωση

Τέλος, η Ελλάδα οφείλει να αναθεωρήσει την άσκηση Ευρωπαϊκής Εξωτερικής Πολιτικής στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης που θα βασίζεται στον εξορθολογισμό όπως αυτός προτείνεται από αυτό το Κείμενο Θέσεων, με βασικό στόχο την μεγιστοποίηση των οφελών από το γεγονός ότι η Ελλάδα αποτελεί μέλος της Ευρωπαϊκής οικογένειας. Σε επίπεδο οικονομικής διπλωματίας, η Ελλάδα οφείλει να υποστηρίξει της εξαγωγικές της δραστηριότητες, δεδομένου ότι το διακοινοτικό εμπόριο αποτελεί μεγάλη μερίδα του εξωτερικού εμπορίου των κρατών-μελών. Η ΕΕ εξακολουθεί να αποτελεί την μεγαλύτερη οικονομία στον κόσμο και οι χώρες-μέλη της αποτελούν σημαντικές πολιτικά και οικονομικά χώρες σε παγκόσμιο επίπεδο. Κατ' αυτήν την έννοια, η ΕΕ δεν πρέπει να πάψει από το να είναι γεωγραφική προτεραιότητα στον στρατηγικό σχεδιασμό της οικονομικής & δημόσιας διπλωματίας. Όντας ένας *sui generis* διεθνής οργανισμός, η ΕΕ είναι ένας θεσμικός χώρος όπου η πολυμερής διπλωματία μπορεί να προσφέρει ιδιαίτερα αποτελέσματα, δεδομένης της σχετικά μέτριας απόδοσης της Ελλάδας ως χώρας-μέλους σε επίπεδο συμμετοχής στις διαμορφώσεις και λήψεις αποφάσεων ιστορικά.

Επιμύθιο

Συμπερασματικά, τόσο οι θεματικές όσο και οι γεωγραφικές προτεραιότητες στο πλαίσιο μιας σχεδιαζόμενης «Στρατηγικής 2020» δίνουν μια διαφορετική προσέγγιση στην άσκηση Εξωτερικής Πολιτικής. Οι άξονες προτεραιοτήτων, με τη μορφή των τριών εργαλείων ήπιας ισχύος και με εστίαση σε τρεις γεωγραφικές περιοχές, οφείλουν να αποτελούν μέρος, όπως sporadικά αναφέρθηκε, τόσο μιας μεταρρύθμισης της λειτουργικής δομής της Ελληνικής διπλωματίας με αποφάσεις κεντρικού εκτελεστικού χαρακτήρα και ορίζοντα την επόμενη εξαετία (ενδεικτικό ορόσημο το έτος 2020), όσο και να τύχουν ενσωμάτωσης και εξειδίκευσης σε πολιτικά διακηρυκτικά κείμενα, όπως αυτά αναφέρθηκαν στην Ενότητα Ι, τα οποία θα δύνανται να ανανεώνονται μεσο- ή μακροπρόθεσμα, ανάλογα με την πολιτική ανάλυση του στρατηγικού σχεδιασμού της Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Υπό τη σκιά της κρίσης στην οποία η Ελλάδα έχει διέλθει σήμερα, καθώς και των δομικών αδυναμιών που αντιμετωπίζει διαχρονικά, θα πρέπει να λαξευτεί ένας συγκροτημένος κεντρικός στρατηγικός σχεδιασμός στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής. Σε αυτό ακριβώς το πλαίσιο προτείνεται η διαμόρφωση της «Στρατηγικής 2020», η οποία οραματίζεται την ελληνική διπλωματία ως εθνικό εργαλείο και κωδικοποιείται μέσα από μια δέσμη προτάσεων για τον εξορθολογισμό του στρατηγικού σχεδιασμού, με χρονικό ορόσημο το έτος 2020.

Ένας εξορθολογισμός του στρατηγικού σχεδιασμού συνεπάγεται σαφώς κι έναν λειτουργικό εξορθολογισμό της ελληνικής διπλωματίας. Ο τελευταίος αφορά την κατανομή των πόρων της Ελληνικής διπλωματίας και φιλοδοξεί να παρωθήσει τους ιθύνοντες να πρωτοστατήσουν αφενός στη μείωση του κόστους των ενεργειών που σχετίζονται με την διπλωματία και, αφετέρου, στη μεγιστοποίηση των οφελών που μπορεί η διπλωματία αυτή να διαχύσει στην ελληνική κοινωνία. Συγκεκριμένα, η «Στρατηγική 2020» προτάσει ως βασικό κορμό του νέου στρατηγικού σχεδιασμού της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής έναν άξονα τριών θεματικών προτεραιοτήτων που σχετίζονται με την ήπια ισχύ: α) της οικονομικής, β) της δημόσιας και γ) της πολυμερούς διπλωματίας, αντίστοιχα.

Ταυτόχρονα, το θεματικό τρίπτυχο με επίκεντρο την ήπια ισχύ θα πρέπει να συναρθρωθεί με έναν εξορθολογισμό των γεωγραφικών προτεραιοτήτων της ελληνικής διπλωματίας με τρεις γεωγραφικές προτεραιότητες στρατηγικής εστίασης α) στην Ανατολική Ασία και τις αναδυόμενες χώρες, β) στην Ελληνική Περιφέρεια που νοείται ως Εθνικός Ζωτικός Χώρος, καθώς και γ) στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Να προστεθεί επίσης ότι μέσω της «Στρατηγικής 2020» προτείνεται να εμφυσηθεί μια νέα διάσταση στον τρόπο άσκησης της εξωτερικής πολιτικής, με τη διεύρυνση του φάσματος των ενδιαφερομένων μερών, τόσο σε εθνικό επίπεδο όσο και σε διεθνές επίπεδο. Η ανάμιξη των μη-κρατικών δρώντων και ευρύτερα των φορέων της κοινωνίας των πολιτών, της τοπικής αυτοδιοίκησης, του ακαδημαϊκού στερεώματος και των δημοσίων φορέων συνιστά αναπόσπαστο μέρος της σύγχρονης διπλωματίας. Αυτό προϋποθέτει τη διαμόρφωση ενός γενικότερου στρατηγικού σχεδιασμού με γνώμονα μια *Υψηλή Στρατηγική*, βασικό βραχίονα της οποίας θα πρέπει να αποτελεί ο στρατηγικός σχεδιασμός και οι προτεραιότητες της νέας Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Armstrong Matthew. 'Operationalizing Public Diplomacy'. Στο Snow Nancy & Taylor Philip (επ.). *Routledge Handbook of Public Diplomacy*. New York: Routledge International Handbooks, 2009.
- Art J. Robert. *America's grand strategy and world politics*. New York: Routledge, 2009.
- Brown Chris & Ainley Kirsten. *Understanding International Relations*. New York: Palgrave Macmillan, 2009.
- China View, *Hu Jintao calls for enhancing "soft power" of Chinese culture*, Special Report. Retrieved at http://news.xinhuanet.com/english/2007-10/15/content_6883748.htm.
- Cooper Andrew. 'The G20 as an improvised crisis committee and/or a contested 'steering committee' for the world'. *International Affairs*. Vol. 86, 3. 2010.
- Drezner Daniel. 'The Challenging Future of Strategic Planning'. *The Fletcher Forum of World Affairs*. Vol. 33, 1. 2009.
- Kennedy Paul. *Grand Strategies in War and Peace*. New Haven (Conn.): Yale University Press, 1991.
- Kiehl William. 'The case for localized public diplomacy'. Στο Snow Nancy & Taylor Philip (επ.). *Routledge Handbook of Public Diplomacy*. New York: Routledge International Handbooks, 2009.
- Kurlantzick Joshua. *Charm offensive: how China's soft power is transforming the world*. New Haven: Yale University Press, 2007.
- Lee Bernice, Preston Felix, Kooroshy Jaakko, Bailey Rob & Lahn Glada. 'Resources Futures: Chatham House Report'. London: Chatham House, December 2012. Retrieved at: http://www.chathamhouse.org/sites/default/files/public/Research/Energy,%20Environment%20and%20Development/1212r_resourcesfutures.pdf
- Lindstrom Gustav. 'Diplomats and diplomacy for the 21st century'. Santa Monica (CA.): RAND, RAND Graduate Scholl, 2002.
- Lobell Steven. *The Challenge of hegemony: Grand strategy, trade and domestic politics*. Ann Arbor (Mich.): University of Michigan Press, 2005.
- Lobell Steven. 'Threat assessment, the state, and foreign policy: a neoclassical realist model'. Στο Lobell Steven, Ripsman Norrin, Taliaferro Jeffrey (επ.). *Neoclassical Realism, The State, and Foreign Policy*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
- Nye Joseph [J]. *Soft Power: the means to success in world politics*. New York: Public Affairs, 2004.
- Nye Joseph [J]. 'What China and Russia Don't Get About Soft Power. *Beijing and Moscow are trying their hands at attraction, and failing - miserably*'. *Foreign Policy Magazine*, April 29, 2013. Retrieved at http://www.foreignpolicy.com/articles/2013/04/29/what_china_and_russia_don_t_get_about_soft_power?page=0,1
- Ripsman Norrin. 'Neo-Classical realism and domestic interest groups'. Στο Lobell Steven, Ripsman Norrin, Taliaferro Jeffrey (επ.). *Neoclassical Realism, The State, and Foreign Policy*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
- Schmidt Helmut. *A grand strategy for the West: the anachronism of national strategies in an interdependent world*. Yale University Press, 1985.
- Τσαρδανίδης Χαράλαμπος. *Οικονομική Διπλωματία*. Γ' Πανελλήνιο Συνέδριο Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας, ΙΔΟΣ, Μάιος 2008.
- Wang Jian (επ.). *Soft Power in China. Public diplomacy through communication*. Palgrave Macmillan, 2010.

Σημείωση:

Η Πνευματική Ιδιοκτησία αποκτάται χωρίς την τήρηση διατυπώσεων και χωρίς την ανάγκη ρήτρας απαγορευτικής των προσβολών της. Επισημαίνεται πάντως ότι σύμφωνα με το ν. 2121/1993 (όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει) και τη Διεθνή Σύμβαση της Βέρνης (που έχει κυρωθεί με το ν. 100/1975) απαγορεύεται η αναδημοσίευση και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος συλλογικού έργου, η αποθήκευσή του σε βάση δεδομένων, η αναμετάδοσή του σε ηλεκτρονική, μηχανική ή οποιαδήποτε άλλη μορφή, η φωτοανατύπωσή του με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση, καθώς και κάθε άλλη διασκευή ή μετατροπή, που θα προορίζεται να εξυπηρετήσει αμιγώς εμπορικούς σκοπούς, χωρίς την έγγραφη άδεια των δημιουργών του, των οποίων οι απόψεις είναι αυστηρά προσωπικές και δεν απηχούν απαραίτητα τις θέσεις του Ελληνικού Συλλόγου Αποφοίτων του London School of Economics and Political Science.

www.lsealumni.gr